

Uvodna riječ

Ovaj dvobroj časopisa uredništvo posvećuje uspomeni Tina Ujevića. Tekstovi koje objavljujemo autorizirana su i dotjerana izlaganja naših autora, a bila su priopćena na znanstvenom skupu što ga je u povodu 25. obljetnice smrti velikoga pjesnika organiziralo Hrvatsko filološko društvo uz pomoć Centra za kulturu i informacije Zagreba. Skup se održao 5. 6. i 7. studenoga 1980. Na njemu su izlaganja održali sljedeći autori: Dragutin Tadijanović, Zdenko Lešić, Ivo Frangeš, Ante Stamać, Bonaventura Duda, Zdenko Škreb, Novo Tomić, Zoran Kravar, Zvonimir Mrkonjić, Nevenka Košutić-Brozović, Janez Rotar, Tomislav Šagi-Bunić, Ružica Čičak-Chand, Josip Kekez, Lovro Županović, Krunoslav Pranjić, Božidar Petrač, Miroslav Vaupotić, Mirko Peti, Vatroslav Kalenić, Borislav Pavlovski, Marko Kovačević, Stanko Dvoržak i Stjepko Težak. Dvojice među spomenutima više nema među nama. Riječ je o kolegama i prijateljima Miroslavu Vaupotiću i Vatroslavu Kaleniću. A neposredno pred početak rada simpozija doznali smo da je smrt ugrabila i zaslužnog istraživača Ujevićeva opusa, Mirka Žeželja. Njegov se tekst objavljuje onakav kakav je bio namijenjen izlaganju.

Cilj je simpoziju bio: progovoriti o metodama književne znanosti, koje bi s više ili manje uspjeha mogle ustanoviti generičke modele Ujevićeva pjesništva te koje bi, s druge strane, same sebe izgradile u taksonomijske modele od većeg ili manjeg značenja za našu znanost uopće. A u povodu pisca koji sve više dobiva na značenju.

U pjesnikovu sudbinu spada i to da ga se nakon određenog vremena zaboravlja. Njegovo se djelo valorizira tek kasnije, kad se dokaže i u situacijama slobodnima od eventualna piščeva utjecaja.

S Ujevićevim djelom nije tako. I za vrijeme života i neposredno nakon smrti, pa i danas, četvrt stoljeća kasnije, to je djelo stalan poziv čitateljevoj radoznalosti i kritičarskoj pozornosti. Moglo bi se, dapače, ustvrditi da zanimanje za Ujevića raste kako odmiče vrijeme. Naša ga je epoha prepoznala kao jednoga od onih koji su kodificirali jezik, bar jezik pjesnički. Suvremeni pjesnički standard bez Ujevićevih jezičnih postupaka bio bi u nas nezamisliv. Jer je taj bard iz Vrgorca zapravo rodonačelnik svekolikog našeg pjesništva.

I to na više načina. Prvenstveno prostranstvom pjesničkih polja na kojima su mogli započeti tek poslijeratni pjesnici, zatim vlastitom

ozbiljnošću pjesničkog posla — o čemu kruže upravo suprotne legende — i, ne na kraju, primjerom pjesnika koji je vlastitom, zavičajnom, djetinjem govoru, velikim trudom i čudesnom pameću, htio podariti širu osnovu, gotovo univerzalnu. Htio je svom govoru ustanoviti temelj, i to je zapravo smisao pitanja s početka *Žednog kamena na studencu*, pitanja naime: »Da li cvjetan imam temelj što mi treba?« Taj je temelj tražio bilo u vlastitu životu bilo u svjetskom znanju, pa upravo to: život i znanje vidimo kao antinomiju koja začinje Ujevićeveu legendarnu pjesničku egzistenciju odnosno njegov golem (znatnim dijelom zagubljen, pa i neobjavljen) pjesnički opus.

Naime, koliko se god suvremena kritika i znanost trsila oko literarnosti književnog djela (oko koncepcije koja ga motri kao u sebi zatvoren, samostalno opstojan objekt), Ujevićeva poezija mora biti iznimkom. Sam je pjesnik u svojim tekstovima toliko prisutan, njegovo pismo određeno »ja« toliko je izrazito da ni danas ne možemo prijeći preko tog znatnog nanosa osobnosti; faktura tih stihova natopljena je podacima Ujevićeva života, ako oni i nisu čisti dnevniciški zapisi. Život pjesnikov, nerijetko samo on, intervenirao je u opus kad je god taj opus postajao objektivnom strukturom odnosno općim stilom. I obratno, opći je stil, objektivno poimanje strukture, samo znanje, interveniralo kad god je djelu prijetilo potonuće u pustošno more osobnih jada. Tako se najčešće javljala podvojenost u čisto poetičkom smislu; podvojenost na unutrašnji psihički mrak i izvanjsko svjetlo, na intimu i panoramu, na slušni način percipiranja i način percipiranja optički, na stihovnost obojenu zvukom i onu drugu, razblaženu bojama svijeta, na subjektivni mrak i objektivno svjetlo, na široko prostranstvo tmaše i tmine i »kristalnu kocku vedrine«. I ta je podvojenost književnih i estetskih pretpostavaka djela imala mnogo svojih uzlaznih i silaznih faza: djelo je živjelo u stalnoj pulsaciji, tražeći u jeziku ostvaravanje onih potencija koje su u danu času bile nove, dotad neosluhane u ljudskom uhu. Uklanjajući se jezičnom automatizmu, Ujevićeva je poezija bila »automat beskrajne slobode«. Ali je to mogla biti upravo kao neograničen skup svojih psihičkih, kulturnih i jezičnih pretpostavaka, što ih je pjesnička tvorba ostvarivala u vazda novim odnosima.

Podvojenost Ujevićeve književnosti jest njezino bogatstvo. Suprotno većini svojih suvremenika, od kojih su neki na drugačije načine klasici pjesništva, Ujevićeva se lirika jednostavno nije zadovoljavala likom zatečenog deautomatiziranog postignuća; htjela je više. Time je zbnjivala kritiku, nerijetko odbijala čitateljstvo, šokirala i razbješnjivala normalnu »ljudsku pamet«. Bila je, jednostavno rečeno, mjesto najdramatičnijih sudara jezika kojim govorimo i pišemo.

Naravno da je takvu poetičkom liku mogla odgovarati kritička odnosno znanstvena misao koja je za polazište imala najširu podlogu; nikako kritika reduciranih zadataka. Takva je podloga bila, ili mogla biti, fenomenologija, strukturalni opis ili lingvistička poetika. Ali, do takva susreta kritike i djela nije dolazilo u vrijeme Ujevićeva života. Prvo, metode nisu bile izgrađene, bar ne u nas. Drugo, *Sabrana djela*

(priredili Tadijanović, Mihanović, Vaupotić, Jelčić, Kapetanić) pojavila su se tek 1967; a bez takva izdanja nije moguće raditi na razjašnjava-
vanju nijednog opusa.

Valja stoga biti dobrohotan prema pokušajima kritičkog razračunavanja što su ih još dvadesetih, tridesetih i četrdesetih godina obavljali npr. Velibor Gligorić, Stanislav Šimić, Boško Tokin i drugi. (Zanimljiv je međutim Barčev promašaj prigodom recenzije *Kolajne!*) Ti su pokušaji usmjeravali zanimanje na Ujevićevu »nesretnu« osobnost, na nesreću ljudskog bića u cjelini, odnosno na psihičku razdrtost pjesnika u svijetu postvarenih ljudskih odnosa. Poslije rata Josip Pupačić upozoruje na estetizantski kompleks Ujevićev, koji se međutim i nadalje tretira u svezi s unutrašnjim psihičkim životom. Nije slučaj da su se istraživači igrali psihologa, kao ni to, da se psiholozi, koliko mi je poznato, nisu pozabavili Ujevićem iz aspekta same struke. Ujević je svakoga zbnjivao. I tu je Bruno Popović (1961) Ujevića sveo na odluku da se živi »jednodušno«, da se pjesnički živi u riječi.

God. 1966. povijesnik Dragovan Šepić objavio je dokumentiranu raspravu o Ujevićevim pariškim godinama, i ona je bacila mnogo svjetla na Ujevićev davni tzv. politički angažman. Šezdesetih i sedamdesetih su godina rasprave o pojedinim ključnim pitanjima Ujevićeve poetike objavili Šime Vučetić, Ivo Frangeš, Dubravko Jelčić i Miroslav Vaupotić, da bi se sedamdesetih godina pojavile i opsežne monografije. Potpisani je urednik objavio prvu knjigu o Ujeviću, pod naslovom *Ujević*, zatim je netom preminuli zaslužni istraživač hrvatske književnosti Mirko Žeželj rekonstruirao biografiju u knjizi *Veliki Tin*, beogradski esejist Vujadin Jokić objavio je psihološku monografiju, Vlatko Pavletić opsežnu knjigu *Ujević u raju svoga pakla*, te Dubravko Jelčić *Približavanje sfingi*; u ovoj posljednjoj nalazi se i radio-igra, *Putovanja u slobodu*. Sličan je radio-dramski pokušaj (*Izlasci*) objavio i potpisani.

Objavljen je, dakle, ipak niz predradnja. Pokazalo se da kompletna pretraga »kompleksa Ujević« iznosi o pjesništvu znatno drugačiju sliku no što ju je htjela sugerirati bilješkarska divinizacija jednog osebjnog bohema odnosno sentimentalno-malograđanska sućut prema sudrugu u patnji. Pokazalo se, nadalje, da je Ujevićeva poezija ontogeneza europske pjesničke filogeneze, tj. da je Ujević pravi europski pjesnik: sve drame ovostoljetnog pjesništva, sve njegove duhovne pomake, sve njegove stilove njegovao je i najveći hrvatski pjesnik našega stoljeća.

Sve to međutim nije mogla obaviti sentimentalna »kritika« ni lažno divljenje, nego pažljivo, studiozno i kompletno pretraživanje opusa, koji se tek tada nazro u svojoj punoj razvedenosti; dakako i u svojoj estetičkoj i duhovnoj otvorenosti. Vjerujemo da će i veliki broj rasprava što ih objavljujemo pridonijeti novim spoznajima o tom dragocjenom djelu.